

Het Sportproject van het ING: een korte tussenstand met een oproep

Michel van Gent

In De Sportwereld van de lente van 2008 werd aangekondigd dat het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (ING) was begonnen aan het project Sportbonden, sportclubs en sportperiodieken in Nederland tot 1940. Het project brengt allerlei basisgegevens over een zestal sporten in Nederland bijeen in één grote databank. Dit moet het onderzoek naar aspecten van de vaderlandse sporthistorie stimuleren. In dit artikel geef ik een tussenstand van het project gegeven en gewezen op de mogelijkheden en beperkingen van de databank.

Opzet van het project

Historici hebben tot nog toe weinig onderzoek gedaan naar de geschiedenis van de sport in Nederland. Dat is verbazingwekkend, want met behulp van sportbonden en sportclubs kunnen allerlei maatschappelijke ontwikkelingen achterhaald of nader toegelicht worden. Denk in dit verband aan de verzuiling, de emancipatie van de vrouw, de tegenstellingen tussen elitesport en volkssport, et cetera. Als verzachtende omstandigheid voor de historici mag gelden, dat het niet eenvoudig is om basisinformatie over bonden en clubs terug te vinden. Het Bibliografisch apparaat voor de Nederlandse sportgeschiedenis is een uiterst nuttig eerste hulpmiddel, maar dit bevat alleen literatuur over clubs die ooit een jubileumboek publiceerden. Alleen voor voetbal zijn voor zover mij bekend op het internet twee grote databanken te vinden, respectievelijk www.voetbalmaten.nl en www.rssf.com/nedfer, maar deze hebben ernstige beperkingen. Zij bevatten alleen de clubs die ooit in de KNVB hebben gespeeld en zij geven geen verwijzing naar de vindplaats van hun gegevens. Alle verenigingen die enkel in een gewestelijke of lokale voetbalbond speelden blijven buiten beschouwing. Verder wordt niet gemeld of de club ooit in een katholieke of christelijke voetbalbond heeft gespeeld.

Het ING besloot het onderzoek naar sportgeschiedenis te stimuleren door het opzetten van een databank met basisgegevens van sportbonden en sportclubs. Het was van meet af aan duidelijk dat het om meerdere sporten moest gaan en om een langere perio-

de. Dit geeft immers de mogelijkheid om vergelijkingen tussen takken van sport te maken en om ontwikkelingen in de tijd te achterhalen. Er is uiteindelijk gekozen voor zes sporten – gymnastiek, hockey, korfbal, schaken, tennis en voetbal – en voor de periode tot 1 september 1940. Op deze dag fuseerden alle aparte voetbalbonden op eigen initiatief tot één landelijke bond. Dit gebeurde uit vrees dat de Duitse bezetters anders de eenwording in de voetbalsport ter hand zouden nemen.

Deze zes sporten zijn niet willekeurig gekozen. Het gaat in de eerste plaats om sporten die vandaag de dag nog altijd veel beoefenaars hebben. Bovendien bieden deze sporten interessante onderlinge tegenstellingen. Het betreft sporten die door de elite werden beoefend of door “het gehele volk”, om sporten apart beoefend door mannen of vrouwen of gemengde sporten, om sporten die één landelijke bond hadden of sporten met meerdere landelijke bonden (neutraal, katholiek en protestants-christelijk). De databank kan door deze keuze een groot aantal belangstellenden trekken, niet alleen professionals en amateurs die zich bezighouden met sportgeschiedenis, maar ook historici die zich interesseren voor de verzuiling of andere maatschappelijke ontwikkelingen.

De inhoud van de databank

De databank bevat basisgegevens van de meeste bonden en clubs op het gebied van gymnastiek, hockey, korfbal, schaken, tennis en voetbal vóór 1 augustus 1940. Dat zijn de naam, de betekenis van de afkorting (indien bekend), de plaats van vestiging, de oprichtingsdatum (eerste vermelding), de opheffing (laatste vermelding) en eventuele fusies. In een apart veld Opmerkingen wordt nadere informatie over de bond of club gepresenteerd, die tijdens het onderzoek werd gevonden. Alle gegevens zijn voorzien van vindplaats, zodat de gebruiker die zelf kan verifiëren.

Voor alle zes sporten wordt een aparte inleiding gemaakt, waarin de ontwikkeling van de sport tot 1940 kort wordt aangegeven. Hier kan de gebruiker lezen wanneer de landelijke en lokale bonden werden opgericht en waar hun officiële mededelingen (wed-

strijdprogramma, toetreding van nieuwe clubs, ledenlijsten etc.) werden gepubliceerd.

Het project is inmiddels in volle gang, zodat het nuttig is om hier alvast een tussenstand te geven. De databank bevat de volgende onderdelen met tussen haakjes het aantal records (lees: clubs) per 15 april 2010.

Gymnastiek:

- Neutrale clubs aangesloten bij het Koninklijk Nederlands Gymnastiekverbond (1140).
- Katholieke clubs aangesloten bij de diverse diocesane bonden (113).
- Christelijke clubs aangesloten bij het Nederlands Christelijk Gymnastiek Verbond (99).

Hockey:

- Clubs aangesloten bij de Koninklijke Nederlandse Hockeybond en/of de Dames Hockeybond (361).

Korfbal:

- Neutrale clubs aangesloten bij de Koninklijke Nederlandse Korfbalbond (1385).
- Christelijke clubs aangesloten bij de Christelijke Korfbalbond in Nederland (125).

Schaken

- Clubs aangesloten bij de Koninklijke Nederlandse Schaakbond en zijn onderbonden (757).

Tennis

- Clubs aangesloten bij de Koninklijke Nederlandse Lawn Tennis Bond (1072).

Voetbal:

- Clubs aangesloten bij de Koninklijke Nederlandse Bond en zijn erkende regionale en stedelijke onderbonden (6141).
- Clubs aangesloten bij de Rooms Katholieke Federatie van R.K. Voetbalbonden en de vijf diocesane bonden (2659).
- Clubs aangesloten bij de Christelijk Nederlandse Voetbalbond en de Rotterdams Christelijke Voetbalbond (302).

De namen van de clubs en hun oprichting (eerste vermelding) en eventuele verdwijnen (laatste vermelding) zijn ontleend aan adresboeken van de landelijke bond en/of onderbond, de jaarverslagen van de landelijke bond en/of onderbond (met name eindstanden) en de officiële mededelingen van de landelijke en/of regionale bonden in de verschillende bondsbladen.

Clubnamen

De databank bewijst dat bepaalde clubnamen vaak voorkwamen bij dezelfde tak van sport, zoals bijvoorbeeld Blauw Wit, Olympia, Sparta, Volharding, Kracht Door Oefening, Sport Staalt Spieren. Sommige bonden hanteerden namelijk geen beperkingen ten aanzien van clubnamen. Dit geldt voor alle gymnastiekbonden en hockeybonden en voor de schaakbond, de tennisbond en de christelijke korfbalbond.

De Koninklijke Nederlandse Korfbalbond bepaalde dat clubs in zijn competities een unieke naam moesten hebben. Wanneer een club uit één van de onderbonden naar de landelijke korfbalcompetitie promoveerde, dan kon zij verplicht worden haar naam te wijzigen. Zo moest Achilles uit Den Haag om deze reden haar naam omdraaien in Sellica, aangezien Achilles uit Almelo al in de KNKB-competitie speelde.

De Koninklijke Nederlandse Voetbalbond stelde als enige bond in dit project een centrale registratie voor clubnamen in om te voorkomen dat er administratieve problemen ontstonden door het gelijktijdig bestaan van meerdere Ajax-en, Sparta's en Olympia's. Goedgekeurde clubnamen werden gepubliceerd in de Officiële mededelingen van den N.V.B. (1911-1919) en naderhand in het officiële bondsblad De Sportkroniek (vanaf 1919). Elke clubnaam kreeg een code, bijvoorbeeld 32-1924. Dat betekende dat deze naam met bijbehorende plaatsnaam was vastgelegd in het 32ste nummer van De Sportkroniek jaargang 1924. Wanneer een club verdween door opheffing, fusie of roeyement, dan werd dit in de officiële mededelingen gemeld, zodat de desbetreffende clubnaam weer beschikbaar was voor nieuwe of al bestaande voetbalverenigingen. In de databank zijn de codes van de clubs opgenomen, voor zover deze althans ooit geregistreerd werden. Clubs die vóór 1911 waren verdwenen of na 1911 te kort bestonden om geregistreerd te worden, hebben nooit een code gehad.

Aanvankelijk liet de Rooms Katholieke Federatie van R.K. Voetbalbonden de registratie van namen van katholieke clubs over aan de KNVB. Dit gebeurde niet langer nadat het samenwerkingsverband tussen beide organisaties in 1923 werd verbroken. De RKF begon aanvankelijk met een landelijke registratie, maar dit werd niet lang volgehouden door gebrek aan medewerking van de diocesane bonden. De vijf diocesane bonden begonnen namelijk elk apart een register van clubnamen. Later aan het eind van de jaren dertig ondernam de RKF een nieuwe poging tot landelijke standaardisering.

Zoals gezegd, gingen alle aparte voetbalbonden op 1 september 1940 op in één Nederlandse

Voetbalbond. Dit betekende dat alle katholieke en protestantse clubs een nieuwe clubnaam moesten aannemen, wanneer hun oude naam al gebruikt werd door een club uit de oude KNVB of één van zijn twintig onderbonden. Het leek mij nuttig deze nieuwe namen en bijbehorende codes op te nemen in de databank; vandaar dat de registratie van clubnamen van oude confessionele clubs tot 15 juni 1943 is verwerkt in de databank.

Beperkingen

De gebruiker zal waarschijnlijk als eerste vragen stellen, of alle clubs van de zes onderzochte sporten die vóór 1940 bestonden ook allemaal in de databank zijn opgenomen. Dat is niet het geval, want er zijn altijd clubs geweest die zich nooit bij een landelijke of regionale bond hebben aangesloten. Het kan zijn dat zij dit niet nuttig vonden of dat zij de kosten van lidmaatschap niet konden of wilden betalen. Vermeldenswaardig is in dit verband wel, dat tal van voetbalclubs zijn geroeyd door de KNVB of door de RKF wegens wanbetaling. Over de getalsmatige verhouding aangesloten en niet-aangesloten clubs bij onze zes sporten valt moeilijk iets te zeggen. Alleen voor voetbal en schaken kan ik dit iets specificeren.

Naast de neutrale, katholieke en christelijke voetbalbonden waren er nog tal van andere voetbalbonden met eigen competities. Deze werden "wilde bonden" genoemd, omdat zij niet door de KNVB waren erkend. De clubs van deze "wilde bonden" zijn niet in de databank opgenomen, tenzij zij later wel in een officiële bond gingen spelen. Het gaat hier om (enige tientallen?) clubs die behoorden tot de Nederlandse Arbeiderssportbond of tot de verschillende kantoorvoetbalbonden of regionale bondjes in vooral West-Friesland, Groningen en Friesland.

Ook bij het schaken staat vast dat lang niet alle schaakclubs zijn opgenomen. In januari 1910 signaleerde het Tijdschrift van den Nederlandse Schaakbond het volgende:

Op heden bedraagt het aantal toetredende clubs reeds 23, ruim een derde van het bestaande aantal in ons land. Dit cijfer geeft goede hoop, dat in een niet te verwijderde toekomst het meerendeel der schaakclubs in verbinding zal staan met het centrale lichaam van het schakend Nederland. Dit betekent dat de databank zeker zo'n veertig hits mist als wordt gevraagd hoeveel schaakclubs er in 1910 waren in Nederland.

Voor alle clubs wordt gemeld wanneer zij lid waren van een regionale en/of landelijke bond. Dit geeft namelijk een indicatie over de omvang, de kwaliteit en de financiële armslag van de club in kwestie. De

databank geeft echter geen opsomming van kampioenschappen of degradaties van het eerste team. Ook gegevens over het clubkostuum, het speelterrein of het ledenbestand zijn niet opgenomen. Dat zou gezien de aantallen clubs gewoonweg veel te veel onderzoekstijd hebben vereist.

Ook met betrekking tot clubnamen moet de gebruiker bedacht zijn op beperkingen. Het is bijvoorbeeld niet zo dat de katholieken meer Oranjegezind waren dan de neutralen, omdat de clubnaam Juliana bij de RKF veel meer voorkomt dan bij de KNVB. Bij de KNVB mocht immers maar één club, namelijk Juliana in Spekholzerheide, sinds 1911 de naam van de kroonprinses gebruiken.

Mogelijkheden

Ondanks deze beperkingen zal het project Sportbonden, sportclubs en sportperiodieken in Nederland tot 1940 straks beslist zijn waarde bewijzen als vertrekpunt voor sporthistorisch onderzoek. De databank kan immers per sport, per bond en/of onderbond, per provincie en per plaats, per jaar en periode ondervraagd worden. Hoeveel clubs waren er in een bepaalde provincie of plaats? Waren deze clubs aangesloten bij een neutrale of confessionele bond? Waar werden de officiële mededelingen van een landelijke of regionale bond gepubliceerd vóór 1940? Welke clubnamen waren wanneer en bij welke sport het meest populair?

De databank verwijst ook naar officiële mededelingen, waarin ledenlijsten en teamopgaven zijn opgenomen. De gebruiker kan aan de hand van dergelijke lijsten het ledenbestand van een club reconstrueren. Dit biedt weer de mogelijkheid om nader onderzoek te doen naar de maatschappelijke positie van de sporters en de sportclubs. Wat valt er te zeggen van de leeftijd van actieve sporters en hun financiën? Woonden zij dichtbij het speelveld of juist verder weg? Kwam de club voort uit een school, een gezellenvereniging, een speeltuinvereniging of iets dergelijks? Dergelijke onderzoeksvragen zullen met behulp van de databank zeker gedeeltelijk kunnen worden opgelost. Dat zal tal van onderzoekers en lezers van dit blad als muziek in de oren klinken. Maar de databank is nog verre van volmaakt.

Oproep

Tijdens het onderzoek is gebleken dat er veel onduidelijkheden zijn over afkortingen van clubnamen en oprichtingsdata. Er zijn ook tal van clubs gevonden die een oprichtingsdatum van vóór 1940 hebben, maar die onder hun huidige naam niet in het archiefmateri-

aal van vóór 1940 zijn aangetroffen. Het gaat hier om fusieclubs die hun oprichting ontleend hebben aan één van de fusiepartners (waarschijnlijk de oudste van de betrokken clubs). Het ING wil hier graag ieders medewerking inroepen dergelijke gegevens te achterhalen om de informatie van de databank zo volledig en betrouwbaar mogelijk te laten worden.

- Wie kent de oplossing van afkortingen van voetbalclubs ASNOD, CITO, DTS, MJV en korfbalclubs CWP, DOWOCS, ELTO en SIL? De oplossing moet vergezeld zijn met een gedrukte bron als bewijsplaats, dit als controlemogelijkheid voor de gebruiker. Ook voor de oplossing van andere afkortingen hou ik mij aanbevelen.

- Wie kent oprichtingsdata van clubs die vóór 1940 uitsluitend in een gewestelijke of lokale bond hebben gespeeld? Deze kunnen allicht zijn opgenomen in Adresboeken van zulke bonden. De oprichtingsdata van clubs die in een landelijke bond speelden zijn merendeels wel bekend.

- Wie weet waar de officiële mededelingen van onderbonden werden gepubliceerd, zoals de Arnhemse Voetbalbond, de Noord-Centrale Voetbalbond, de Gelderse Voetbalbond, de Amsterdamse Korfbalbond, de Haagsche Korfbalbond? Er zijn wel gegevens voor dit onderdeel van de databank verzameld, maar controle en aanvulling is altijd nuttig. Ook de Adresboeken van dergelijke bonden zijn welkom.

Voor alle vondsten en nadere correspondentie kunt u zich wenden tot michel.vangent@inghist.

Stichting Atletiekerfgoed

De 'sportwereld' heeft er een stichting bij: Stichting Atletiekerfgoed. De stichting gaat zich bezighouden met het verzamelen, ontsluiten en beheren van de geschiedenis van de Nederlandse atletiek.

Volgens de Atletiekunie onderhouden veel sportbonden geen historisch archief. De onlangs opgerichte Stichting Atletiekerfgoed vindt dat jammer. "Het verleden van een sportbond is zeer beslist de moeite waard om te bewaren", aldus de stichting op haar website.

De nieuwe stichting hield haar oprichtingsvergadering op het Bondsbureau van de Atletiekunie op Papendal. De stichting wil informatie over de geschiedenis van de Nederlandse atletiek verzamelen, behouden en openbaar maken.

De stichting heeft drie bestuurders. Adjunct-directeur is Frank Koomen van de Atletiekunie en de functie van vice-voorzitter wordt bekleed door Chris Konings, een van de Vrienden van de Koninklijke Nederlandse Atletiek Unie (KNAU). Voorzitter van de stichting is Paul van Gool.